

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 159/1-ХП/13
21.02.2013. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, 21.02.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: КАСНОАНТИЧКЕ ВИЛЕ РУСТИКЕ У СРБИЈИ, докторанда Антоније Ропкић.

За ментора је одређен доц. др Мирослав Вујовић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет Филозофски

04/1-2 бр. 6/2263

(број захтева)

22.02.2013.

(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких
наука

(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Касноантичке виле рустике у Србији

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА археологија
ОБЛАСТ

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Антонија (Слободан) Ропкић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо Филозофски у Београду
образовање:

Година 2004. дипломирања:

Назив магистарске тезе

кандидата:

Назив факултета на коме је магистарска теза
одбрањена:

Година одбране магистарске тезе: .

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 21.02.2013. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата	Антонија Ропкић
--------------	-----------------

Име и презиме ментора:	Мирослав Вујовић
Звање:	доцент

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1.	V.Dautova-Ruševljan, M.Vujović, <i>Kasnoantički šlem iz Jarka</i> (Late Roman Helmet from Jarak), Novi Sad 2009. ISBN: 978-86-87723-01-6.
2.	V.Dautova-Ruševljan, M.Vujović, <i>Rimska vojska u Sremu</i> (Roman Army in Srem), Novi Sad 2006. ISBN 86-82077-43-4.
3.	M. Vujović, <i>Rimski šlem iz Sivca</i> (Roman Helmet from Sivac), Sombor 2008 (ISBN 978-86-911883-3-7).
4.	M. Vujović. A newly-discovered roman altar from Surčin, <i>Starinar</i> 59, 2009:149-157
5.	

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, ANCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, ANCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за археологију

Предложени наслов:

Касноантичке виле рустике у Србији

За ментора предлажем:
Доц. др Мирослава Вујовића

Кандидаткиња:
Антонија Ропкић

Београд 2012.

Увод

Римско освајање територија које су се налазиле на простору данашње Републике Србије донело је велике промене у свим сферама живота. Битно је нагласити разлике које су постојале у развоју провинција које су основане на овим просторима, а које су биле условљене, пре свега, геоморфолошким карактеристикама. Територије богате природним ресурсима биле су изузетно интересантне и представљале су приоритет приликом освајања. Равничарски панонски део Србије, стишке равнице и долина Мораве биле су значајне за развој пољопривреде, док су брдско-планински делови Србије-северозападни део Србије, космајска, копаоничка и ибарска регија биле изузетно богате рудним богатством. Освајањем ових простора Рим је присвојио огромне природне ресурсе и започео или унапредио њихову експлоатацију, организовао и контролисао огроман проток људи и робе. У циљу заштите територија и интереса, подизана су војна утврђења, оснивана насеља, развијана мрежа путева. Еволуција Рима на територији средњег Балкана допринела је развоју економије, пољопривреде и трговине. Јак стимуланс за насељавање и култивацију велике површине плодне земље давало је присуство војске. Успех процеса романизације уско је повезан са оснивањем и консолидовањем насеља. Било да су насеља већ постојала, било да су ново основана, константан прилив ветерана, трговаца и насељеника утицао је и на развој пољопривреде, самим тим и на развој руралних делова и оснивање пољопривредних добара.

Предмет истраживања

Предмет истраживања докторског рада јесу виле рустика у периоду касне антике на територији Србије, њихова економска улога и социокултурни значај.

Дефинисање концепта виле рустика представља сложен задатак. Термин вила рустика тумачен је на различите начине у зависности од периода, културе, простора, субјективног доживљаја. Које год тумачење термина понудили, неоспорна је чињеница да су виле рустика на освојеним територијама

представљале део новог начина организације и експлоатације земљишта које домородачко становништво није познавало. Као део комплексног апарата активно су учествовале у економском, културном, политичком поретку и представљале снажан економски чинилац у држави угроженој унутрашњим трзавицама и нападима варвара.

Хронолошки оквир истраживања представља период касне антике, односно период друге половине III века до краја V века. Чињеница да је највећи број вила рустика подигнут у овом периоду; подаци добијени током археолошких ископавања; литература посвећена овом проблему; епиграфски споменици, указују да је период III века период у коме је пољопривредна производња, упркос економском опадању, несигурностима и нередима, заузимала значајно место. Стално смењивање царева је карактеристична појава овог периода, који се може окарактерисати као један од најтежих у историји Царства. Доласком Диоклецијана на власт период војне анархије је завршен, а започет период опоравка Царства. Међутим, ни IV век није био поштеђен промена и турбуленција, а држава је разним мерама покушавала да побољша положај произвођача. Крајем V века живот у античким провинцијама на тлу Србије прекинут је разарањима варвара која су изазвала пад економије и депопулацију угрожених области.

Просторни оквир представља територија Републике Србије, која се од краја III века налазила у оквиру јужног дела провинције *Pannonia Secunda*, која је настала дељењем провинције *Pannonia Inferior*; на територијама провинција *Moesia Prima* и *Dardania* које су настале поделом провинције *Moesia Superior*; *Dacia Ripensis* и *Dacia Mediterranea*, настале на територијама источне *Moesiae Superior*, западне *Moesiae Inferior* и Тракије. Мањи део југозападне Србије налазио се на територији провинције *Praevalis*.

Циљ истраживања

До сада истражене виле рустика у Србији посматране су искључиво као чиниоци пољопривредне производње. Циљ истраживања је да се проучавањем дистрибуције локалитета, односа са другим локалитетима и међусобне удаљености, а затим

проучавање сваког објекта појединачно (организација простора, техника градње, декорација, покретни археолошки материјал, епиграфски споменици), утврде прецизни подаци о значају виле рустика не само као економског чиниоца, већ и о њеној друштвеној и културној функцији.

Једно од нерешених питања представља дефинисање организације рада у оквиру једне виле рустика и друштвно-економски статус власника.

Имајући у виду да се досадашња знања о касноантичким вилама рустикама ослањају на малобројне истражене и у још мањем броју публиковане објекте, један од циљева је обједињавање доступних података о истраженим и евидентираним вилама.

Основне хипотезе

Почетна претпоставка је да су виле рустика у периоду касне антике биле носиоци нових видова организације и експлоатације земљишта и као такве, потпуно интегрисане у друштвену и економску организацију друштва, чијој су модернизацији знатно допринеле.

Како се рад не бави искључиво економиком вила рустика, за истраживање је битна претпоставка да значај вила рустика превазилази њихову економску улогу, не умањујући значај те улоге. Кроз развој вила рустика на територији Србије, са нагласком на географски различите области, можемо пратити начин на који је становништво прихватало трансформацију простора, нове начине производње и у којој мери је, и да ли је прихватање нове реалности утицало на прекид са традиционалним облицима живота.

Једна од претпоставки је и да се оснивање вила рустика може посматрати и као симбол доминације и као тежња у истицању статусних разлика. Виле су биле симбол моћи, богатства и способности да се контролише окружење и становништво, места креирања те моћи. Тражећи своје место и права у римском свету, представници других социјалних група усвајали су ове елементе и прилагођавали их својим потребама и могућностима.

Не треба занемарити значај вила рустика као представника римске културе живљења. Као огледало римског начина живота, представљале су једну од последњих карика у процесу усвајања новог начина организације простора и привређивања.

Осим економске улоге и улоге у социјалној реконструкцији освојених територија, у периоду касне антике који су карактерисале нестабилне политичке и економске прилике, претпоставка је да су виле рустики имале значајну улогу и у збрињавању становништва коме је била потребна заштита и уточиште, што се огледа у адаптацији простора и измени првобитних намена грађевина (магацински простор, куле-осматрачнице).

Метод истраживања

У складу са циљевима истраживања, методолошки приступ подразумеваће обједињавање досадашњих публикованих археолошких истраживања касноантичких вила рустика и доступне теренске документације са истраживања која нису публикована са подацима о вилама рустикама евидентираним приликом теренских проспекција и њихово убицање на топографској карти.

Овај метод омогућава одређивање густине насељености одређеног простора кроз распоред и положај вила рустика, њихов однос и повезаност са осталим локалитетима (град, утврђење, насеље, рудник, некропола), међусобну удаљеност. На основу добијених података биће дефинисане социјална и економска веза вила рустика. Извршиће се анализа положаја, распореда, броја и величине имања, могућност поделе пољопривредног земљишта по систему центуријације и на основу постојеће ситуације биће изнети одређени закључци.

У току истраживања биће коришћена топографска анализа простора; типолошка подела вила рустика, анализа урбанистичког концепта вила рустика; функционална анализа покретног археолошког материјала; анализа епиграфских извора.

Истраживање ће обухватити анализу историјских прилика у средњобалканским провинцијама у периоду касне антике; анализу друштвено-културне слике; проучавање интеракције између вила рустика и војног света; стање у

провинцијском римском друштву и дешавања која су могла утицати на развој, живот и престанак живота вила рустика.

Географски положај у знатној мери одређује економику одређеног објекта. Анализирајући положај вила рустика, однос са природним окружењем, геоморфолошке, педолошке, хидролошке и климатске карактеристике, комбинујући их са функционалном анализом покретног археолошког материјала, биће одређена функција истражених вила рустика појединачно.

Пажња ће бити посвећена одређивању типологије касноантичких вила рустика које су се развиле на територији данашње Србије. Типологија ће бити вршена према типу плана и према типу власништва.

Анализом урбанистичког концепта и покретног археолошког материјала (према доступној теренској документацији и прегледом доступног археолошког материјала из музејских збирки), који је представљао предмете свакодневне употребе (оруђе, алат, рецепијенти за прераду, чување, транспорт) биће дефинисана и проверена основна делатност вила рустика.

У оквиру урбанистичког концепта посебну целину чиниће анализе техника градње, квалитета и доступности коришћеног материјала, остатака луксуза–фреско осликани зидови, мозаик, подно/зидно грејање (недостаци истих), на основу којих ће бити дефинисани економски и друштвени статус власника виле рустике.

Проучавање епиграфских споменика отвара могућност идентификовања власника вила рустика уз помоћ епиграфских извора.

На основу резултата археолошких истраживања, анализе култних налаза, епиграфских споменика, биће покушано реконструисати неке законитости везане за процес романизације делова провинција које су се налазиле на територији Србије.

У каталошком делу биће изложен опис истражених и евидентираних објеката. Посебни део каталога биће посвећен локалитетима на којима нису вршена археолошка ископавања, а који су на основу својих карактеристика забележених током теренских рекогносцирања опредељени као пољопривредна имања типа вила рустика. Кроз анализу положаја локалитета, односа са осталим локалитетима у

околини, близине или присуства остава новца и пољопривредног алата, анализу потенцијалних архитектонских остатака, покретног археолошког материјала, претпоставка да се ради о вилама рустикама биће потврђена или негирана.

На територији Републике Србије мали је број истражених и публикованих вила рустика, а далеко већи број евидентираних и неистражених вила рустика. Систематизацију и анализу ових објеката и локалитета извршио је Милоје Васић у својим непроценљивим истраживањима презентованим у непубликованој магистарској тези 1967. године: *Rimska vila rustika na teritoriji Jugoslavije*, а затим и 1970. године у: *Archaeologia Jugoslavica* XI. Römisch Villen von Typus der Villa Rustica auf Jugoslavischen Boden. Осим малог броја радова у којима је каталoшки обрађен мањи број вила рустика, резултати истраживања углавном су публиковани у форми извештаја са археолошких ископавања.

Досадашња истраживања нису се бавила проблематиком организације вила рустика и њиховим значајем у социокултурним односима у провинцијама које су основане на територији Србије. Предложена тема би требало да допринесе сагледавању вила рустика као носиоца нових начина организације и експлоатације земљишта и комплексних социјалних односа.

Структура рада

Рад ће бити структурално организован по поглављима.

I Увод

- Предмет и циљ истраживања
- Метод истраживања
- Историјат истраживања

II Историјско-географски оквир

III Касноантичке виле рустике у Србији

- Типологија вила рустика
- Технике и структуре градње
- Економика вила рустика
- Друштвена организација

- Однос вила рустика и остале инфраструктуре
- Однос вила рустика и војске
- Виле рустикe и религија
- Покретни археолошки налази
- Епиграфски споменици

IV Каталог

V Закључна разматрања

Предложена литература

Арсих, Радивоје. 2009. Истраживање касноантичке виле на локалитету „Анине“ 2008. године. *Гласник ДКС* 33: 88-90

Begović, Vlasta. i Schrunk, Ivančica. 2002. Rimske vile Istre i Dalmacije, I. dio: pregled lokaliteta. *Pril. Inst. Arheol. u Zagrebu* 19. Zagreb: 113-130

Begović, Vlasta. i Schrunk, Ivančica. 2002/2003. Rimske vile rustike Istre i Dalmacije, II dio: Tipologija vila. *Pril. Inst. arheol. u Zagrebu* 20. Zagreb: 95-112

Бјелајац, Љиљана. 1996. *Амфоре горњомезијског Подунавља*. Археолошки институт. Београд

Бојовић, Д. 1978. Остава римског пољопривредног алата из села Бровић код Обреновца, *Годишњак града Београда XXV*. Београд: 185-195

Брмболић, Марин., Ружић, Мира. 2004. Жујинце-Црквиште (касноатничка грађевина). *Археолошка истраживања аутопута Е75*. Београд: 335-398.

Брмболић, Марин., Ружић, Мира., Манојловић-Николић, Весна. 2004. Кржинце-Св.Тројица (касноатничка вила). *Археолошка истраживања аутопута Е75*. Београд: 203-226.

Brukner, Olga. 1976. Vicus i Villa rustica u pograničnoj zoni panonskog limesa između Cusum-a i Bononia-e. *Građa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine VI–VII*. Novi Sad: 19-44

Brukner, Olga. 1981. *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*. Dissertationes et Monographiae. Beograd

Брукнер, Олга., Даутова-Рушевљан, Велика., Милошевић, Петар. 1987. *Почеци романизације у југоисточном делу провинције Паноније*. Нови Сад: Матица српска

Брукнер, Олга. 1995. Римска насеља и виле рустике. *Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем*. Нови Сад: 137-174

Bučić, Javorka., Petrović, Petar. 1984. Rimske ciglarske peći i villa u Bakionici kod Požege. *Užički zbornik* 13. Užice: 5-24

Bučić, Javorka., Petrović, Petar. 1985. Rimski vicus i terme u Prilepcu. *Užički zbornik* 14. Užice: 5-22

Bučić, Javorka., Petrović, Petar. 1986. Римска вила у Вишесави код Бажине Баште. *Užički zbornik* 15. Užice: 23-42

Vasić, Miloje. 1967. *Римска вила рустика на територији Југославије*. (magistarski rad). Nепубликовано

Vasić, Miloje. 1970. Römisch Villen von Typus der Villa Rustica auf Jugoslavischen Boden. *Archaeologia Jugoslavica* XI. Београд: 46-81

Васић, Милоје. 1985. Мачва и Подриње у римско доба, *Гласник САД* 2. Београд: 124-141

Гарашанин, М. и Д. 1951. *Археолошка налазишта у Србији*. Београд: Археолошки институт

Greene, Kevin. 1986. *The Archaeology of the Roman Economy*. Berkley: University of California Press

Dautova-Ruševljan, Velika. 2003. *Kasnoantička nekropola kod Sviloša u Sremu*. Novi Sad: Matica srpska i Vojvođanski muzej

Даутова-Рушевлан, Велика. 2005. Систематско-заштитна ископавања виле рустике у Хртковцима 2004. године. *Гласник Српског археолошког друштва* 21: 239-249

Даутова-Рушевлан, Велика. 2008. Систематско-заштитна ископавања на локалитету Врањ у Хртковцима 2005-2006. године. *Гласник Српског археолошког друштва* 24: 287-312

Динчев, Венцислав. 1997. *Римските вили в днешната българска територия*. София: Агатó

Dušanić, Slobodan. 1967. Bassianae and its Territory. *Archaeologia Iugoslavica* VIII. Београд: 67-83

Dušanić, Slobodan, Mirković, Miroslava. 1976. *Inscriptions de la Mésie Supérieure I: Singidunum et le nord-ouest de la Province*. Београд

Душанић, Слободан. 1980. Организација римског рударства у Норику, Панонији, Далмацији и Горњој Мезији. *Историјски гласник* 1-2. Београд: 7-55

Dorđević, Maja. 2007. *Arheološka nalazišta rimskog perioda u Vojvodini*. Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture

Ilić, Olivera et al.. 2011. Supplying and Transport along the Danube Limes in the Upper Moesia, *Archaeology and Science* 6 (2010). Beograd: 61-76

Илић, Оливера. 2012. *Пољопривредна производња у римским провинцијама на тлу Србије од I до прве половине V века*. (докторска дисертација). Непубликовано

Јеж, Жељко. 1992. Резултати ископавања касноантичке грађевине у Бабиној Луци. *Гласник Међуопштинског историјског архива* 26: 51-60. Ваљево

Јовановић, Александар. 1984. *Римске некрополе на територији Југославије*. Београд: Универзитет у Београду. Филозофски факултет. Центар за археолошка истраживања. Књига 3

Јовановић, Александар. 1985. Налази из римског периода у ваљевском крају. *Истраживања II*. Ваљево: 58-65

Јовановић, Александар. 2007. *Огледи из античког култа и иконографије*. Београд: Универзитет у Београду. Филозофски факултет. Центар за археолошка истраживања

Јовичић, Младен. 2011. *Виле рустике на територији Виминацијума*. (мастер рад). Непубликовано

Kilić-Matić, Ana. 2004. Prilog proučavanju tehnika i struktura gradnje rimskih vila rustika na obali rimske provincije Dalmacije. *Opuscula Archaeologica* 28. Zagreb: 91-109

Лазић, Мирослав. 2006. Римска војничка диплома из Скеле код Обреновца. *Гласник САД* 22: 321-331

Марић, Растислав. 1933. *Антички култови у нашој земљи*. Београд

Mc. Kay, Alexander Gordon. 1977. *Houses, villas and palaces in the Roman World*. Southampton

Mirković, Miroslava. 1968. *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*. Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije

- Mirković, M. 1986. *Inscriptions de la Mésie Supérieure II: Viminacium et Margum*. Beograd: Filozofski fakultet. Centar za antičku epigrafiku i numizmatiku
- Mirković, Miroslava. 1997. The Later Roman Colonate and freedom. *Transactions of the American Philosophical Society*. Vol.87, pt.2. Philadelphia: American Philosophical Society
- Mirković, Miroslava. 2000. Euphrata et Romano consulibus auf einem neuen Militärdiplom von der unteren Sava. *Zeitschrift für papyrologie und epigraphik*, band 133. Bonn: 286-290
- Mirković, Miroslava. 2006. *Sirmium. Istorija rimskog grada od I do kraja VI veka*. Beograd: Filozofski fakultet
- Mulvin, Linda. 2002. *Late Roman Villas in the Danube-Balkan Region*. Oxford: Archaeopress
- Mócsy, Andras. 1974. *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*. (Provinces of the Roman Empire Series 4). London: Routledge & Kegan Paul
- Percival, J. 1976. *The Roman Villa: An Historical Introduction*. London: Batsford
- Петровић, Драгољуб. 1958-1959. Остаци римске грађевине у Поскурицама. *Старинар IX-X*: 253-265
- Petrović, Petar. 1979. *Inscriptions de la Mésie Supérieure IV: Naissus – Remessiana – Horreum Margi*. Beograd
- Петровић, Петар. 1980. О снабдевању римских трупа на Њердапском лимесу. *Старинар XXXI*. Београд: 53-62
- Petrović, Petar. 1995. *Inscriptions de la Mésie Supérieure III/2: Timacum Minus et la Vallée du Timok*. Beograd
- Петровић, Петар. 1996. Медијана-античко насеље са вилама. *Старинар* 47: 295-300
- Поповић, Ивана. 1988. *Античко оруђе од гвожђа у Србији*. Београд: Народни музеј
- Redžić, Saša et al., 2006. Arheološka istraživanja lokaliteta Stig na osnovu georadarskih ispitivanja. *Arheologija i prirodne nauke* 1, Beograd: 47-55
- Rostovtzeff, Mikhail. 1957. *Social and Economic History of the Roman Empire*. Oxford
- Smith, J.T. 1997. *Roman Villas. A Study in Social Structure*. London and New York: Routledge

Спасић, Драгана. 1992. Локалитет Црквине-сондажно истраживање. *Колубара* 1. Београд

Спасић, Драгана. 1995. Археолошка истраживања локалитета Црквине. *Колубара* 2. Београд: 53-65

Terrenato, Nic. 2001. The Auditorium site in Rome and the origins of the villa. *Journal of Roman Archaeology* 14: 5–32

Cermanović-Kuzmanović, Aleksandrina. 1981. Antičko staklo Sirmiuma. *Грађа за проучавање споменика културе Војводине* X: 7-29

Cermanović-Kuzmanović, Aleksandrina. 1987. *Римско стакло*. Београд: Научна knjiga

Ферјанчић, Снежана. 2002. *Насељавање легијских ветерана у балканским провинцијама I-III века*. Београд

Фидановски, Слободан., Цвјетићанин, Татјана. 2004. Римска вила и некропола на локалитету Каменитица-Моравиште у Малој Копашници поред Грделице. *Археолошка истраживања аутопута E75*. Београд: 49-122

CIL=*Corpus Inscriptionum Latinarum*

Црнобрња, А. 2004. Подручје Обреновца у римско доба. Сагледано кроз археолошке податке. *Пулс вароши 2 прилози за монографију Обреновца*. Обреновац

Извори-Витрувије, Варон, Катон, Колумела, Касиодор, Паладијус

Наставно-Научном већу
Филозофског факултета
Универзитета у Београду

Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију

Дана 07. 02. 2013. године добили смо на увид предлог теме за израду докторског рада под насловом *Касноантичке виле рустике у Србији* који је поднела докторанд Антонија Ропкић. Као комисија изабрана одлуком Одељења за археологију, пред којом је кандидат одбранио предлог своје теме, износимо члановима Наставно-научног већа Филозофског факултета своје стручно мишљење.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Антонија Ропкић (рођена 16.08.1978. год. у Пожаревцу) дипломирала је на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду 2004: године са дипломским радом *Типологија римских стаклених посуда са некрополе Пећине-Виминацијум* (ментор: проф. др. А. Јовановић). Школске 2009/2010. године уписана је на докторске студије археологије Филозофског факултета Универзитета у Београду. 2010. Положен стручни испит у Републичком заводу за заштиту споменика културе Београд, стечено звање археолог-конзерватор

Током започетих магистарских и каснијих докторских студија положила је укупно 13 испита са одличним успехом. Током основних студија археологије као и током докторских студија, Антонија Ропкић учествовала је као члан археолошке екипе на више археолошких локалитета и рекогносцирања (Горње Поље, Сарлах-Базилика - Пирот, Заштитна археолошка ископавања РБ Колубара, Јаричиште, Пчелињи крш, Манастиру Манасија, Војничке ливаде - Нови Пазар, Филозофски факултет, Универзитет у Београду (касносредњовековни локалитет); Виминацијум (Терме, Код хумке, Стиг-Аквадукт, На камењу, Пиривој Северна Капија; Језеро код Каленића (антички локалитет-вила рустика); Манастир Св.Архангела Михаила, Михолска Превлака (Црна Гора). У Центру за конзервацију DIANA похађала је општи курс конзервације археолошког материјала 2001: године а током мастер студија извршила је епиграфско-археолошку анализу римских опека из неколико музеја у Србији (Музеј Срема у Сремској Митровици, Музеј града Београда, Музеј

Војводине у Новом Саду, Музеј града Новог Сада и Градски музеј у Сомбору). Сања Стојановић је члан Српског археолошког друштва од 2007. године.

Колегиница Ропкић до сада је објавила три рада:

2011. Srednjovekovna nekropola na lokalitetu Crkvine-Mali Borak kod Lajkovca
Mediaeval Cemetery at the Site of Crkvine-Mali Borak near Lajkovac, *Kolubara* 5

2008. Средњовековна некропола на локалитету Црквине-Мали Борак код Лајковца
, *Гласник САД* 24, 329-337.

2006. Стаклени инструменти-мешалице из Виминацијума, *Гласник САД* 22, 375-380.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет докторске дисертације коју је предложила Антонија Ропкић је истраживање улоге и значаја вила рустика у периоду касне антике на територији Србије, њихова економска улога и социокултурни значај.

Дефинисање концепта вила рустика представља сложен задатак. Термин вила рустика тумачен је на различите начине у зависности од периода, културе, простора, субјективног доживљаја. Које год тумачење термина понудили, неоспорна је чињеница да су вила рустика на освојеним територијама представљале део новог начина организације и експлоатације земљишта које домородачко становништво није познавало. Као део комплексног апарата активно су учествовале у економском, културном, политичком поретку и представљале снажан економски чинилац у држави угроженој унутрашњим трзавицама и нападима варвара.

Хронолошки оквир истраживања представља период касне антике, односно период друге половине III века до краја V века. Чињеница да је највећи број вила рустика подигнут у овом периоду; подаци добијени током археолошких ископавања; литература посвећена овом проблему; епиграфски споменици, указују да је период III века период у коме је пољопривредна производња, упркос економском опадању, несигурностима и нередима, заузимала значајно место. Стално смењивање царева је карактеристична појава овог периода, који се може окарактерисати као један од најтежих у историји Царства. Доласком Диоклецијана на власт период војне анархије је завршен, а започет период опоравка Царства. Међутим, ни IV век није био поштеђен промена и турбуленција, а држава је разним мерама покушавала да побољша положај произвођача. Крајем V века живот у античким провинцијама на тлу Србије прекинут је разарањима варвара која су изазвала пад економије и депопулацију угрожених области.

Просторни оквир представља територија Републике Србије, која се од краја III века налазила у оквиру јужног дела провинције *Pannonia Secunda*, која је настала дељењем провинције *Pannonia Inferior*; на територијама провинција *Moesia Prima* и *Dardania* које су настале поделом провинције *Moesia Superior*; *Dacia Ripensis* и

Dacia Mediterranea, настале на територијама источне Moesiae Superior, западне Moesiae Inferior и Тракије. Мањи део југозападне Србије налазио се на територији провинције Praevalis.

Неопходна синтеза свих података пружила би значајан допринос у даљим истраживањима а посебно могућност

У истраживања која планира докторанд Антоније Ропкић издвојени су следећи истраживачки циљеви:

1. Обједињавање доступних података о истраженим и евидентираним вилама рустикама у Србији.
2. Проучавање дистрибуције локалитета са идентификованим остацима вила рустика, међусобних односа ових целуна (удаљеност, комуникације) али и сагледавање сваког објекта појединачно ради утврђивања прецизнијих података о економском, друштвеном и културном значају вила рустика.
3. Дефинисање организације рада у оквиру појединачних вила рустика и друштвено-економског статуса виликуса.

3. Садржај дисертације:

У предложеном садржају докторске тезе Антонија Ропкић је издвојила неколико поглавља. Уводно поглавље намењено је дефинисању предмета, циља и метода истраживања. На истом месту докторанд ће изнети историјат истраживања касноантичких вила рустика у Србији. У следећем поглављу канидат намерава да изложи хронолошке оквире истраживања. У посебном и најобимнијем поглављу биће обрађени типологија вила рустика, технике и структуре градње, економика вила рустика и друштвена организација. У овом поглављу Антонија Ропкић посветиће се односу вила рустика са осталим чиниоцима провинцијске инфраструктуре (саобраћајнице, водоснабдевање, занатски центри, пристаништа, рудници), као и однос вила рустика и војне логистике. Посебна пажња биће усмерена ка сагледавању и анализи разнородних покретних археолошких налаза откривених приликом истраживања вила рустика као и епиграфским споменицима који су непосредно повезани са постојањем и организацијом вила рустика.

Докторски рад Антоније Ропкић имаће и каталoшки део са пописом дефинисаних и претпостављених вила рустика са територије Србије. Последње поглавље предвиђено је за закључна разматрања и сумирање резултата добијених током истраживања.

4. Основне хипотезе:

1. Касноантичке виле рустике биле су носиоци нових видова организације и експлоатације земљишта и као такве, потпуно интегрисане у друштвену и економску организацију друштва, чијој су модернизацији знатно допринеле.
2. значај вила рустика превазилази њихову економску улогу, не умањујући значај те улоге. Кроз развој вила рустика на територији Србије можемо пратити начин усвајања нових образаца, начин на који је становништво прихватало трансформацију простора, нове начине производње у географски различитим областима. Прихватање нове реалности представљало је и прекид са традиционалним облицима живота.
3. оснивање вила рустика може посматрати и као симбол доминације и као тежња у истицању статусних разлика. Виле су биле симбол моћи, богатства и способности да се контролише окружење и становништво, места креирања те моћи. Тражећи своје место и права у римском свету, представници других социјалних група усвајали су ове елементе и прилагођавали их својим потребама и могућностима.
4. вила рустика представници су римске културе живљења. Као огледало римског начина живота, представљале су једну од последњих карика у процесу усвајања новог начина организације простора и привређивања.
5. Поред важне економске улоге, виле рустике имале су значајну војну односно стратешку улогу у збрињавању становништва и економских добара, што се огледа у адаптацији простора и измени првобитних намена грађевина (магацински простор, куле-осматрачнице).

5. Метод:

Истраживачки рад Антоније Ропкић подразумева анализу и синтезу резултата досадашњих публикованих археолошких истраживања касноантичких вила рустика у Србији као и податке из доступне теренске документације са необјављених истраживања и теренских проспекција. Њиховим картирањем биће омогућен преглед густине насељености одређеног простора, распоред и положај вила рустика, њихов однос и повезаност са осталим локалитетима (урбана и сеоска насеља, војни логори, рудници, некрополе) као и међусобну удаљеност. На основу добијених података биће дефинисане социјална и економска веза вила рустика. Извршиће се топографска анализа кроз преглед положаја, распореда, броја и величине имања. У току истраживања биће извршена типолошка подела вила рустика, анализа њиховог урбанистичког концепта; функционална анализа покретног археолошког материјала; анализа епиграфских извора. Типологија ће бити вршена према типу архитектонске основе (плана) и, тамо где је то могуће установити, према власничким односима.

Анализом урбанистичког концепта и покретног археолошког материјала (према доступној теренској документацији и прегледом доступног археолошког материјала из музејских збирки), који је представљао предмете свакодневне

употребе (оруђе, алат, реципијенти за прераду, чување, транспорт) биће дефинисана и проверена основна делатност вила рустика.

У оквиру урбанистичког концепта посебну целину чиниће анализе техника градње, квалитета и доступности грађевинског материјала (мајдани камена и глине) и постојања фреско сликарства, мозаика и хипокауста (подног односно зидног грејања), који могу указати на економски и друштвени статус власника вила рустика. Епиграфска анализа, односно проучавање натписа са надгробних, votivних и грађевинских споменика проширује ова истраживања ка могућности идентификовања власника вила рустика.

У каталошком делу биће изложен опис истражених и евидентираних објеката. Посебни део каталога биће посвећен локалитетима на којима нису вршена археолошка ископавања, а који су на основу својих карактеристика забележених током теренских рекогносцирања опредељени као пољопривредна имања типа вила рустика. Опредељивање одређених локалитета као потенцијална места вила рустика биће извршено анализом положаја локалитета и њиховог односа са сличним налазиштима у околини, као и на основу присуства остава новца и других луксузних предмета, те остава пољопривредног алата,.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Последњи научни радови који су се конкретније бавили систематизацијом и анализом ових објеката јавили су се седамдесетих година прошлог века (Милоје Васић, *Римска вила рустика на територији Југославије* - непубликован магистарски рад, Београд 1967; Исти, *Römisch Villen von Tipus der Villa Rustica auf Jugoslavischen Boden Archaeologia Jugoslavica XI*, 1970). Након тога ова значајна тема јавља се само спорадично, у радовима који су каталошки обрадили мањи број вила рустика, док су резултати истраживања углавном публиковани у форми извештаја и прелиминарних резултата археолошких ископавања. Треба нарочито истаћи да досадашња истраживања нису се бавила проблематиком организације вила рустика и њиховим социокултурним значајем. Будући да су на територији Републике Србије у међувремену започела систематска истраживања неколицине вила рустика као и да је археолошким рекогносцирањима евидентиран већи број неистражених објеката са одликама вила рустика, проучавања каква предвиђа да започне колегиница Антонија Ропкић се само да су добродошла већ и неопходна. Истраживања која ће бити приказана у докторској тези *Касноантичке виле рустика у Србији* представљаће са нестрпљењем очекивану и веома корисну синтезу досадашњих сазнања на пољу организације и развоја вила рустика у последњим столећима римске доминације на Балкану а посебно на тлу Србије. Чињеница да до данас није публикована јединствена студија која ову тему третира на свеобухватан и мултидисциплинаран начин указује да су проучавања Антоније Ропкић изузетно важна као одлична прилику за детаљно и свестрано сагледавање проблема касноримске аграрне политике, социокултурних трансформација и улоге вила рустика у економском и војно-политичком, развоју подунавских провинција.

7. Закључак:

У предлогу теме свог докторског рада кандидат Антонија Ропкић јасно је и у складу са научним проблемом који проучава изнела циљеве истраживања. Изнешеним хипотезама кандидат нуди сагледавање проблема развоја, значаја и улоге касноантичких вила рустика у римским провинцијама на тлу Србије. Метод истраживања колегинице Антоније Ропкић усклађен је са предметом и циљем истраживања одражавајући темељно припремљен и постављен истраживачки план. Структура рада *Касноантичке виле рустике у Србији* који је поднела докторанд Антонија Ропкић примерена је предложеном предмету и циљу истраживања а предвиђена литература наведена у образложењу додатно потврђује да ће кандидат користити релевантне изворе и научне радове који могу бити од значаја за проучавање ове теме.

Увидом у приложену документацију и образложење теме докторске дисертације које је кандидат изнео током одбране сагласивши се са примедбама и препорукама чланова комисије, сматрамо да ће докторска дисертација, коју је предложила докторанд Антонија Ропкић представљати значајан допринос ширем истраживању касноримске економије и друштвене организације а посебно самих вила рустика као важног фактора у привредном развоју римских провинција на територији данашње Србије.

У Београду 12. 02. 2013.

доц. др. Јелена Цвијетић

доц. др. Перица Шпехар

доц. др. Дејан Радичевић

доц. др. Мирослав Вујовић (ментор)